

AUS VERGANGENEN TAGEN

POZABLJENE KLAVIRSKÉ SKLADBE JOSEFA ZÖHRERJA

NATAŠA CIGOJ KRSTULOVIC
Muzikološki inštitut ZRC SAZU

Izvleček: *Josef Zöhrer (1841–1916) je v slovenski muzikološki misli zapisan kot pianist, učitelj, dirigent in ravnatelj ljubljanske Filharmonične družbe, njegovo skladateljsko delo pa je bilo iz različnih vzrokov prezrto. V članku so predstavljene njegove klavirske miniature, objavljene med letoma 1898 in 1904 pri leipziških založbah C. F. Kahnt Nachfolger in Fr. Kistner. Te so bile ob izidu opažene in pozitivno sprejete. Ob podrobnejši preučitvi teh skladb se kaže, da so, čeprav danes pozabljene, dobro služile svojemu namenu in bi jih bilo zato potrebno vzeti iz pozabe.*

Ključne besede: *Josef Zöhrer, klavirska glasba, 19. stoletje*

Abstract: *Josef Zöhrer (1841–1916) is remembered in Slovenia as a pianist, teacher, conductor and musical director of Ljubljana's Philharmonische Gesellschaft (Philharmonic Society), but his compositional oeuvre has for various reasons remained overlooked. The article sheds light on his piano miniatures, which were issued between 1898 and 1904 by the Leipzig-based publishing houses C. F. Kahnt Nachfolger and Fr. Kistner, and were noticed and well received on their release. Closer examination reveals that these compositions, though today forgotten, serve their purpose well and deserve to be rescued from oblivion.*

Keywords: *Josef Zöhrer, piano music, nineteenth-century*

Klavirska miniatura je v zgodovini klavirske glasbe 19. stoletja prepoznana kot slogovno pomembna preusmeritev od dotlej prevladujoče sonate in variacijske oblike,¹ Robert Schumann pa kot snovalec novih glasbenoestetskih in kompozicijskih zgledeov.² Vpliv Schumannovih karakternih skladb na slog pisanja za klavir je bil daljnosežen, po moči edino primerljiv z vplivom, ki so ga prej imele Beethovnovne skladbe. Da je njegov klavirski stavek desetletja vplival na skladatelje različnih narodnosti in izobrazbe, je že leta 1924 ugotavljal Herbert Westerby v svoji knjigi *The History of Pianoforte Music* (Zgodovina klavirske glasbe). V posebnem poglavju, posvečenem delom Schumannovih naslednikov, Westerby omenja tudi klavirske skladbe Josefa Zöhrerja (1841–1916), nekdanjega učitelja in ravnatelja ljubljanske Filharmonične družbe. Zöhrer je naveden med imeni drugih,

Razprava je nastala v okviru raziskovalnega programa »Raziskave slovenske glasbene preteklosti« (P6-0004), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

¹ Arnfried in Stoelzel, »Klaviermusik«, 380–390.

² Caldwell et al., »Keyboard Music«, 540.

danes manj znanih nemških skladateljev (Albert Gortner, Hubert-Ferdinand Kufferath, Rudolph Niemann), ki so pisali klavirske miniature v uveljavljeni Schumannovi maniri.³

Usoda skladateljske zapuščine Josefa Zöhrrerja ni povsem jasna.⁴ V ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici hranijo rokopise (avtografe ali prepise) osemnajstih zborovskih skladb, *Romanco* za violončelo in klavir ter pet zvezkov natisnjenih klavirskih skladb.⁵ Na podlagi teh ohranjenih glasbenih virov ter drugega dostopnega zgodovinskega gradiva (koncertni sporedi, kritiški zapisi v časopisih, letna poročila Filharmonične družbe), ki dokumentira izvedbe še drugih izgubljenih ali uničenih skladb, lahko ugotovimo, da je bilo Zöhrrerjevo skladateljsko delo v kvantitativnem pogledu skromnega obsega, da je bilo priložnostne narave in tesno povezano z njegovo poustvarjalno dejavnostjo.

Zöhrrer – pianist in pedagog

Zöhrrer je glasbo študiral na Dunaju.⁶ V Ljubljani je prvič javno nastopil 21. marca 1862, ko je na komornem večeru igral violončelo.⁷ Čeprav se je Zöhrrer v Ljubljani najprej uveljavil kot violončelist – poustvarjalec, na šoli Filharmonične družbe je poučeval violončelo⁸ ter kot čelist nastopal v komornih delih, je bil večji del njegovega delovanja od sredine šestdesetih let 19. stoletja do praga prve svetovne vojne povezan s klavirjem. Kot pianist se je v Ljubljani prvič izkazal na koncertu Filharmonične družbe 26. aprila 1862, ko je igral Hummlovo *Polonezo*,⁹ 14. novembra istega leta pa je na koncertu omenjene družbe

³ Westerby, *History of Pianoforte Music*, 143.

⁴ Na podlagi zapisa v letnem poročilu Filharmonične družbe lahko sklepamo, da je po Zöhrrerjevi smrti vdova glasbene rokopise zapustila društvu, vendar se med gradivom tega društva, ki ga hranijo v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici, niso ohranili v celoti. Gl. *Bericht der philharmonischen Gesellschaft in Laibach über ihr 215. und 216. Vereinsjahr 1916/17 und 1917/18*, 7.

⁵ Gl. Zöhrrerjevo mapo v Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

⁶ Zaradi odsotnosti relevantnega gradiva so podatki o Zöhrrerjevem glasbenem šolanju na Dunaju nepopolni. Zöhrrer je v seznamu učencev dunajskega konservatorija Gesellschaft der Musikfreunde za leto 1856/57 naveden kot učenec druge stopnje klavirja Eduarda Maximiliana Pirkherta, prej in kasneje med učenci klavirja ni omenjen. V istem šolskem letu je naveden tudi kot učenec violončela Carla Schlesingerja (nadomeščal ga je Josef Hartinger), prav tako naslednje leto, a ni opravil zaključnega izpita. Svoje znanje klavirske igre je Zöhrrer verjetno pridobil tudi pri zasebnih učiteljih. Gl. *Verzeichniß und Classification der Schüler des Conservatoriums der Musik in Wien*, 6 in 10.

⁷ Poročevalec v časopisu *Laibacher Zeitung* ga je označil za »zelo sposobnega violončelista« in zapisal: »Gestern Abend hatten wir endlich wieder Gelegenheit, einer Quartett-Produktion beizuwohnen [...] das Cello an Herrn Zöhrrer vom Theaterorchester abgetreten. Die Zusammenstzung ist keine schlechtere, indem Herr Zöhrrer ein sehr tüchtiger Cellist ist«. Gl. nepodpisano, »Laibacher Plaudereien«, 266.

⁸ Kot glasbeni učitelj je Zöhrrer naveden prvič v seznamu izvajajočih članov Filharmonične družbe za leto 1863. *Erster Jahres-Bericht der philharmonischen Gesellschaft in Laibach vom 19. Oktober 1862 bis letzten Dezember 1863*, 36.

⁹ Poročevalec je zapisal: »Herr Zöhrrer, den wir als tüchtigen Cellisten kennen gelernt haben, zeigte sich auch als gewandter Pianofortespieler. Sein Vortrag der Hummel'schen ›Polonaise‹ war im

nastopil kot solist v prvem stavku Mozartovega Koncerta za klavir in orkester v d-molu.¹⁰ Za učitelja klavirja na šoli Filharmonične družbe je bil imenovan 3. oktobra 1865.¹¹ Ob pedagoškem delovanju je bil Zöhler več kot štiri desetletja aktiven tudi na poustvarjalnem področju: na klavirju je spremljal zborovske in solistične pevce ter instrumentalne soliste, na društvenih koncertih pa je nastopal kot komorni in solistični glasbenik.

Repertoar Zöhlerjevih solističnih in komornih pianističnih nastopov razkriva ambicioznejša in, kot dokumentirajo kritiški odmevi, tudi tehnično in v umetniškem pogledu izkušenejša pianista. Kot solist se je izkazal v izvedbah zahtevnih klavirskih koncertov uveljavljenih skladateljev (Weber, Schumann, Mendelssohn, Reinecke, Volkmann, Beethoven, Chopin, Weber, Saint-Saëns, Rubinstein). Redno je nastopal v komornih zasedbah, spremljal violinske nastope družbinega učitelja Hansa Gerstnerja, nastop češkega violinskega virtuozna Františka Ondříčka (1883) in občasno tudi nastope gostujočih pevcev. Da njegova pianistična moč tudi z leti ni upadla, priča zapis ob prvi izvedbi njegovega Klavirskega kvinteta v d-molu, op. 36 leta 1913, ko je, več kot sedemdesetleten, sam igral klavirski part.¹² Treba je poudariti, da je Zöhler le izjemoma nastopal kot solist brez orkestra, pa še to le na koncertih z mešanim sporedom in ne na samostojnih recitalih.

Zwei lyrische Klavierstücke [1898]

Zöhlerjevi prvi kompozicijski poskusi segajo v čas, ko je vodil moški zbor Filharmonične družbe.¹³ Za priložnostne lahko označimo tudi njegove klavirske skladbe, nastale v zrelih in poznih letih njegovega življenja. Zvezki z Zöhlerjevimi klavirskimi skladbami so bili natisnjeni med letoma 1898 in 1911 in vsebujejo skupaj 13 klavirskih miniatur ter cikel valčkov za klavir štiriročno. Kot prvi je v začetku leta 1898 pri leipziški založbi C. F. Kahnt Nachfolger izšel zvezek *Zwei lyrische Klavierstücke* z dvema Zöhlerjevima kla-

jeder Beziehung korrekt. In den Läufen entwickelte Herr Zöhler eine große Fertigkeit.« Gl. nepodpisano, »Konzert«, 29. april 1862, 387.

¹⁰ V poročilu, objavljenem v časopisu *Laibacher Zeitung* dan po koncertu novembra 1862, je pisec zapisal, da je Zöhler v Ljubljani že znan tudi kot pianist: »Herr Zöhler bewährte sich dabei wieder als der wackere Pianist, als welcher hier schon bekannt ist.« Gl. nepodpisano, »Konzert«, 15. november 1862, 1050.

¹¹ *Dritter Jahres-Bericht der philharmonischen Gesellschaft in Laibach vom 1. Jänner 1865 bis letzten December 1865*, 20.

¹² [Ohm-Januschowsky], »Philharmonische Gesellschaft. Erster Kammermusikabend den 24. November«, 2547.

¹³ Koncertni sporedi in kritiški zapisi v časopisih dokumentirajo naslednje izvedbe Zöhlerjevih zborov in pesmi: 31. julija 1869 je bil na pevskem večeru izveden njegov moški zbor *Thurmwächterlied* (Pesem stražnika), 4. decembra 1881 na večeru v čast petindvajsetletnice delovanja zborovodje Antona Nedvéda humoristični zbor *Die Historie von Noah* (Noetova zgodba), 13. januarja 1884 štiri pesmi *Aus einem Liederzyklus* (pesmi so kasneje izšle z naslovom *Vier Lieder für mittlere Stimme mit Klavir- oder Quitarrbegleitung* pri leipziški založbi Robert Forberg), 13. julija 1884 moški zbor z vokalnim kvartetom *Ständchen* (Podoknica), na pevskem večeru 14. februarja 1885 moški zbor *Der schlimme Wirt* (Slabi gostitelj), 10. julija 1886 *Lockung* (Vabilo), 21. aprila 1888 *Frühlingssonnenschein* (Spomladansko sonce).

virskima skladbama: *Albumblatt* in *Romanze*. Razlogi za Zöhrerjevo odločitev, da pošlje tiskati svoje skladbe v Leipzig in ne na Dunaj, niso povsem jasni. Omenjena založba je v skladu s povpraševanjem glasbenega trga tiskala številne albume manj zahtevnih salonskih klavirskih skladb, kakršne so bile popularne med ljubiteljskimi pianisti in so se dobro prodajale. Morda je k Zöhrerjevi odločitvi pripomoglo dejstvo, da je v Leipzig dal tiskati skladbe tudi avstrijski skladatelj Wilhelm Kienzl, častni član Filharmonične družbe, s katerim si je Zöhrer dopisoval.¹⁴

Glasbeni stavek prvih dveh objavljenih skladb razkriva, da Zöhrer na ustvarjalnem področju ni imel ambicioznih umetniških namenov, želje po raziskovanju novega ali namena slediti sodobni zvočnosti. Skladba *Albumblatt* ima že zanj značilne kompozicijske poteze, prepoznavne tudi v pozneje nastalih klavirskih skladbah: fraziranje s pogostimi doslednimi ponovitvami, stereotipni enakomerni ritem in tradicionalne postope tonalne harmonije z občasno prefinjeno rabo kromatike. Tridelna forma je jasno prepoznavna. Srednjemu delu sledi dosledna ponovitev prvega dela, ki v zaključku izzveni z reminiscencami na zvočno gradivo srednjega dela. V začetku predstavljena glasbena ideja, običajno zajeta v štiriktaktu, je zametek in jedro kompozicije.

Primer 1

Josef Zöhrer, *Albumblatt* iz zvezka *Zwei lyrische Klavierstücke*, takti 1–4

Nicht zu langsam, mit Intigkeit zu spielen

Erinnerungen. Ein Tanz-Poëm für Pianoforte zu vier Händen [1903]

Jeseni 1903 je imela osrednja ljubljanska knjigarna Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg v svoji ponudbi dve novi zbirki Zöhrerjevih skladb: *Erinnerungen. Ein Tanz-Poëm für Pianoforte zu vier Händen*, op. 20, in *Aus vergangenen Tagen. Sechs Stimmungsbilder für Pianoforte*, op. 23, ki so bile natisnjene pri leipziški založbi Fr. Kistner.¹⁵ Da je Zöhrer zbirko *Erinnerungen. Ein Tanz-Poem* (Spomini. Plesna poema) namenil zasebnemu muziciranju, namigujejo iz naslovnice razvidna znamenja: posvetilo pokroviteljicam »Baronin Berti von Winkler und Anna Weysser zugeeignet« in izvedba za štiri roke »für Pianoforte zu vier Händen«.¹⁶ Ker se zaradi ponudbe številnih tujih klavirskih skladb za

¹⁴ V Dunajski knjižnici Mestne hiše (Wienbibliothek im Rathaus) hranijo pet Zöhrerjevih pisem, naslovljenih na Wilhelma Kienzla.

¹⁵ Gl. oglas knjigarne v *Laibacher Zeitung*, 6. oktober 1903, 1857.

¹⁶ V 19. stoletju je imelo štiroročno igranje, ki je bilo priljubljeno in razširjeno zlasti v zasebnih krogih, razvedrilni in instruktivni namen. O uveljavljeni praksi štiroročnega igranja v življenju ljubljanskih meščanov pričajo tudi ohranjene muzikalije v knjižnici ljubljanskega Uršulinskega

štiri roke slovenski in na Slovenskem delujoči glasbeni ustvarjalci niso odločali za pisanje tovrstnih skladb, ima Zöhrerjeva zbirka *Erinnerungen* za tukajšnjo glasbeno preteklost tudi zgodovinsko vrednost.

Zöhrer je po vzoru glasbeno-plesnega razvedrila, kakršno je bilo na Dunaju modno v meščanskih krogih že od časa bidermajerja, v cikel sestavil uvod in deset krajših kontrastnih delov. Med seboj so jasno ločeni z oznakami tempa ali agogike: »Im Ländlertempo« (V tempu ländlerja), »Ziemlich schnell und lustig« (Precej hitro in navihano), »Zierlich, mässig schnell« (Zmerno hitro), »Rasch, vergnügt« (Hitro, veselo), »Sehr Flott, mit keckem Humor« (Zelo hitro, s krepkim humorjem), »Schwermüthig« (Melanholično), »Sehr leicht, sorglos heiter« (Lahno, brezskrbno), »Sehr gemässigt« (Zelo umirjeno), »Sehr rasch« (Zelo hitro) in »Langsam« (Počasi). Skladbe v tridobnem taktovskem načinu so odmev popularnosti in razširjenosti – tedaj v evropskem prostoru še vedno modnih – Straussovih valčkov. Zöhrer kljub razvedrilni in instruktivni funkciji štiriročnega igranja svojega kompozicijskega stavka ni preveč poenostavljal in skladbe zahtevajo v tehničnem pogledu spretna in temperamentna izvajalca.

Aus vergangenen Tagen. Sechs Stimmungsbilder für Pianoforte [1903]

Zöhrerjeva zbirka *Aus vergangenen Tagen* (Iz minulih dni) je izšla sočasno s prej omenjeno zbirko *Erinnerungen* leta 1903 in vsebuje šest skladb, šest zvočnih podob, ki jih v cikel povezuje sentimentalno obarvano melanholično razpoloženje. V množici podobnih klavirskih miniatur, ki so v drugi polovici 19. stoletja hkrati z razvojem glasbenega založništva preplavile glasbeni trg, so ustvarjalci svojim skladbam dali osebni pečat z naslovi. Z naslovi je Zöhrer simptomatično razkril svoja občutja, ki jih je želel izraziti z glasbo in so hkrati napotilo izvajalcem: *Widmung* (Predanost), *Erste Begegnung* (Prvo srečanje), *Geständnis* (Priznanje), *Verblühte Blumen* (Bledi cvetovi), *Fernes Glück* (Daljna sreča). Četrta skladba je brez naslova. Čustveno intonacijo namesto tega spodbujajo Goethejevi verzi, zapisani kot moto nad notnim črtovjem: »Wohl kann die Brust den Schmerz verschlossen halten, / Doch stummes Glück erträgt die Seele nicht«.

Skladbe kažejo prepoznavni Zöhrerjev način komponiranja, ki ostaja v ustaljenih okvirih in ne vključuje sodobnih oziroma bolj drznih postopkov. Predstavljeni motiv v skladbi *Fernes Glück* je iz štiritaktja razširjen v pet taktov. Kontrastnost srednjega dela je na zunaj poudarjena z rabo druge tonalitete in tempa, a izpeljava začetnega motiva je prepoznavna v melodičnih in ritmičnih gestah. Konture padajoče melodije v četrtinkah na začetku srednjega dela so podobne kot v drugem delu v uvodu predstavljenega motiva, pri čemer pa je ritmično gibanje triol iz melodije prestavljeno v spremljavo.

samostana – priredbe popularnih odlomkov iz Beethovnovih in Haydnovih simfonij, Rossinijevih, Bellinijevih in Boieldieujeve opere za štiri roke.

Primer 2a

Josef Zöhler, *Fernes Glück* iz zbirke *Aus vergangenen Tagen*, takti 1–5

Sehr bewegt, mit Wärme

mf

mf

breiter

Primer 2b

Josef Zöhler, *Fernes Glück* iz zbirke *Aus vergangenen Tagen*, takti 29–32

ruhig.

traumhaft, die Begleit.: pp

Z ozirom na izbor klavirskega repertoarja, ki ga je Zöhler javno izvedel kot solist – pianist, lahko sklepamo, da so bile najbližje njegovemu občutenju Schumannove, Chopinove in Lisztove skladbe. Zaradi podobne razpoloženske intonacije, ki jo sugerirajo naslovi Zöhlerjevih skladb *Verblühte Blumen* in *Fernes Glück* ter Schumannovih skladb *Einsame Blumen* (tretja skladba iz zbirke *Waldszenen*, op. 82) in *Glückes genug* (peta skladba iz zbirke *Kinderszenen*, op. 15), se zdi smiselno raziskati morebitne kompozicijske zglede. Primerjava pokaže le grobe zunanje podobnosti, na primer rabo podobnih dinamičnih nians in agogičnih oznak, sicer pa neposredne kompozicijske povezave med skladbami omenjenih skladateljev v oblikovnem in vsebinskem pogledu ni mogoče prepoznati.

Lieder der Nacht. Drei Stücke für Klavier in Zwei Impromptus [1904]

Zbirka treh miniaturnih *Lieder der Nacht* (Pesmi noči), op. 25, ki je izšla konec leta 1904 pri leipziški založbi Fr. Kistner,¹⁷ razkriva znano Zöhrerjevo govorico, a drugačne razpoloženijske odtenke. Nanje prikrito namigujejo tudi naslovi *Um Mitternacht* (Ob polnoči), *Traumbild* (Podoba iz sanj) in *Nächtliches Sinnen* (Nočni čuti) ter na pogled jasna agogična znamenja. V prvi skladbi *Um Mitternacht* razpoloženje intonirajo oznake »Schwermüthig in ruhiger Bewegung« (Melanholično, mirno) ter nad začetkom srednjega dela »Langsamer, sehr Gesangvoll« (Počasneje in spevno), občutje poudarja molova tonaliteta ter raba oznak *p*, *pp* in *ppp*. Glasbeni izraz je vgrajen v jasno tridelno obliko A B A¹, pri čemer je kontrastnost poudarjena z mutacijo iz molove v istoimensko durovo tonaliteto, ponovitev prvega dela pa jasno prikaže oznaka »Erstes Zeitmass« (Prvotna časovna mera).

Zbirko *Zwei Impromptus*, op. 26, ki je izšla sočasno s prej omenjeno zbirko pri isti založbi,¹⁸ je Zöhrer posvetil dunajski pianistki Sophie Auspitz (»Fräulein Sophie Auspitz in Wien freundschaftlichst zugeeignet«), ki jo je osebno poznal.¹⁹ Čeprav je izbral formo, ki je dopuščala bolj svobodno oblikovanje in opustil naslove, pa glasbeni stavek tudi v impromptujih ostaja v uhojenih kompozicijskih poteh in ne odkriva novega. Pri obeh impromptujih je zaznavno ogrodje tridelne forme s kontrastnim srednjim delom in ponovitvijo prvega dela. V njih je moč slišati oddaljene reminiscence iz Schubertovih in Chopinovih impromptujev, kar kaže na to, da je navdih za Zöhrerjevo klavirsko ustvarjalnost iskati v njegovem aktivnem in tesnem stiku s klavirsko glasbo. Vendar pa Zöhrer kanoniziranih skladateljev ne posnema zavestno, temveč je tudi v teh skladbah prepoznati spontano porojeno glasbeno idejo, ki ga je vodila pri komponiranju svojstvenega in tudi bolj preprosto oblikovanega stavka kot pri Schubertu ali Chopinu.

Prvi impromptu v G-duru je v kompozicijskem pogledu nezapleteno oblikovana lirična skladba. Na začetku predstavljeni širitaktni motiv s preprosto melodijo in golo spremljavo razloženih akordov na toniki in subdominanti je zametek in vseskozi lahko prepoznaven glasbeni domislek, ki prežema celo skladbo. Zaradi svoje zvočnosti, značilne spremljave v osminkah, pa tudi melodije, po svojem značaju sicer oddaljeno spominja na Schubertov Impromptu št. 3 v Ges-duru, op. 90, a so kompozicijska sredstva drugačna.

¹⁷ Na naslovnici zbirke *Lieder der Nacht* ni natisnjena letnica izida. Novica o izidu Zöhrerjevih skladb je bila objavljena januarja 1905 v reviji *Neue Zeitschrift für Musik*.

¹⁸ O letnici izida impromptujev lahko tako kot pri zbirki *Lieder der Nacht* sklepamo na podlagi naznanila o novih izdajah, ki ga je januarja 1905 objavila revija *Neue Zeitschrift für Musik*.

¹⁹ Dunajsko pianistko Sophie Auspitz je Zöhrer povabil nastopat v Ljubljano, kjer je občinstvo 13. novembra 1903 navdušila s prvo ljubljansko izvedbo Klavirskega koncerta v b-molu Petra Iljiča Čajkovskega. Na tem koncertu je zaigrala tudi Zöhrerjevo skladbo *Fernes Glück* iz zbirke *Aus vergangenen Tagen*.

Primer 3a

Josef Zöhler: *Um Mitternacht* iz zbirke *Lieder der Nacht*, takti 1–4

Schwermäßig in ruhiger Bewegung

p

Primer 3b

Josef Zöhler: *Um Mitternacht* iz zbirke *Lieder der Nacht*, takti 28–32

Die Begleitung *ppp*

p

Primer 4a

Josef Zöhner, Impromptu št. 1 v G-duru, takti 1–4

Mässig geschwind, mit Anmuth vorzutragen



The musical score for Josef Zöhner's Impromptu No. 1, measures 1-4, is presented in a grand staff. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The tempo and performance instruction are "Mässig geschwind, mit Anmuth vorzutragen". The dynamic marking is *mf*. The right hand plays a simple, stepwise melody, while the left hand provides a rhythmic accompaniment with eighth notes and rests.

Primer 4b

Franz Schubert, Impromptu št. 3 v Ges-duru, op. 90, takti 1–4

Andante



The musical score for Franz Schubert's Impromptu No. 3, measures 1-4, is presented in a grand staff. The key signature is three flats (B-flat, E-flat, A-flat), and the time signature is 3/4. The tempo is "Andante". The dynamic marking is *pp*. The right hand plays a complex, flowing melody with many sixteenth notes, while the left hand provides a simple accompaniment with chords and single notes.

Zöhnerjev Drugi impromptu v Es-duru se že na pogled razlikuje od prvega po izboru metruma, tonalitete in tempa. Melodijo začetnega motiva zarisuje enakomerno šestnajstinsko gibanje, podprto z akordi dominante in tonike v levi roki. Njegova zvočnost sicer oddaljeno spominja na Chopinov Impromptu št. 1 v As-duru, op. 29, a ne gre za zavestno posnemanje velikega mojstra, temveč za nehoten odmev Zöhrejevih bogatih poustvarjalnih izkušenj in vsakodnevnega stika s Chopinovo ustvarjalnostjo v pedagoškem procesu. Skladatelj je uporabil zanj prepoznavni preprosti oblikovni model in konvencionalne kompozicijske postopke, s katerimi ohranja lirični značaj: fraziranje s pogostimi doslednimi ponovitvami ali manjšimi variacijskimi posegi, kot je na primer zamenjava spremljave v levi in desni roki.

Primer 5a

Josef Zöhrrer, Impromptu št. 2 v Es-duru, takti 1–4

Äusserst rasch u. lebendig

Primer 5b

Josef Zöhrrer, Impromptu št. 2 v Es-duru, takti 16–19

Izvedbe in recepcija Zöhrrerjevih skladb

Razloge, da so bile Zöhrrerjeve klavirske skladbe *Arabesque*, *Fernes Glück* in *Um Mitternacht* uvrščene na spored rednih koncertov Filharmonične družbe, lahko pripišemo dejstvu, da je imel skladatelj kot ravnatelj te družbe moč vplivanja na koncertno politiko. Neobjavljena skladba *Arabesque* je bila uvrščena na spored koncerta Filharmonične družbe 14. novembra 1897, na katerem je nastopila tudi bivša Zöhrrerjeva učenka, pianistka Valentine Karinger.²⁰ Na podlagi dejstva, da skladba v kritičnem poročilu v časopisu *Laibacher Zeitung* ni bila niti omenjena,²¹ lahko sklepamo, da je šlo za umetniško nezahtevno krajšo skladbo. V skladu s svojim naslovom (arabeska, ornament) je imela funkcijo nekakšnega glasbenega predaha med zahtevnejšimi skladbami. Ker se notni zapis ni ohranil, ne moremo sklepati o tem, kakšna je bila skladba in zakaj je Zöhrrer ni vključil v zvezek *Zwei lyrische Klavierstücke*, op. 15, ki je izšel naslednje leto (1898). Sedem let kasneje, 13. novembra 1904, je Zöhrrerjevo miniaturo *Fernes Glück* iz zbirke *Aus vergangenen Tagen* v dvorani Filharmonične družbe zaigrala dunajska pianistka

²⁰ Valentine Karinger (roj. 1865) se je klavir sprva učila pri Zöhrreru na šoli Filharmonične družbe in konec osemdesetih let 19. stoletja nadaljevala s študijem klavirja na Dunaju. Na koncertu Filharmonične družbe je nastopila aprila 1887 in marca 1888, pozornost ljubljanskega občinstva je vzbudila na recitalu 27. aprila 1889. Gl. nepodpisano, »Concert Karinger«, 829.

²¹ Zöhrrerjeva skladba je bila na sporedu ob koncu prvega dela koncerta, v katerem je Valentina Karinger med drugim izvedla tudi Chopinov Klavirski koncert v e-molu, ki je pritegnil pozornost kritika. Gl. [Ohm-Januschowsky], »Die philharmonische Gesellschaft in Laibach«, 263.

Sophie Auspitz. Na omenjenem koncertu je ljubljansko občinstvo prvič slišalo Klavirski koncert v b-molu Petra Iljiča Čajkovskega, zato ni presenetljivo, da je izvedba Zöhrerjeve skladbe ostala v senci izvedbe tega koncerta. Julius Ohm-Januschowsky jo je sicer označil za »čudovito skladbo«, ki bi »z graciozno izvedbo obogatila vsak koncertni program«. ²² Deset let kasneje, 9. marca 1914, je bila na koncertu novoustanovljenega pevskega društva Singverein v dvorani Filharmonične družbe javno izvedena še Zöhrerjeva skladba *Um Mitternacht* iz zbirke *Lieder der Nacht*. Zaigrala jo je skladateljeva učenka Edith Böck, hčerka priznanega ljubljanskega zdravnika in odbornika Filharmonične družbe Emila Böcka. V poročilu s koncerta je Ohm-Januschowsky omenil tudi izvedbo Zöhrerjeve skladbe in jo označil za »razpoložensko sliko«, njeno izvedbo pa »graciozno«. ²³

O razširjenosti Zöhrerjevih skladb lahko danes sklepamo le posredno na podlagi provenience ohranjenih izvodov. Na podlagi dejstva, da se njegova zbirka klavirskih skladb *Aus vergangenen Tagen* nahaja tudi v knjižnici ljubljanskega Uršulinskega samostana, lahko sklepamo, da je bila namenjena glasbenemu pouku v samostanski šoli za meščanska dekleta. Žig »Elsa Galle, Schloß Freudenthal, Franzendorf Krain« na naslovnici izvoda, ki ga hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, razkriva, da je bila lastnica hči posestnika in lastnika gradu Bistra (kasneje poročena Samassa). Domnevamo lahko, da ji je Zöhrer omenjeni izvod podaril v zahvalo, da je leta 1902 finančno podprla komorne koncerte Filharmonične družbe. ²⁴

Zapisi v časopisih *Laibacher Zeitung* in *Neue Zeitschrift für Musik* dokazujejo, da so bile Zöhrerjeve skladbe ob izidu opažene in pozitivno sprejete. Že prva zbirka *Zwei lyrische Klavierstücke* uglednega pianista, pedagoga in ravnatelja je, razumljivo, med Ljubljančani vzbudila pozornost. Ohm-Januschowsky je za časopis *Laibacher Zeitung* napisal kratko oceno, v kateri je pohvalil izvirno melodično misel, privlačno harmonsko zasnovo in ritmično ter dinamično prefinjenost. ²⁵ Zanimiva je primerjava kritičkih odmevov v domačem, ljubljanskem časopisu in v omenjeni ugledni nemški reviji. Nepodpisani pisec (domnevno Ohm-Januschowsky), ki je leta 1903 objavil zapis v časopisu *Laibacher Zeitung*, je Zöhrerjeve skladbe iz zbirke *Aus vergangenen Tagen* nadvse pohvalil. V njih je prepoznal talent in izvirnost, harmonizacijo v modernem slogu, mojstrstvo oblike, eleganten klavirski stavek in izjemno melodično vsebino, ki odlikuje vsako skladbo

²² Januschowsky je zapisal: »Die Künstlerin spielt im Verlaufe [...] aus reizvollen Stimmungsbildern op. 23 von Direktor Zöhrer ein entzückendes Stück ›Fernes Glück‹, ein entzückendes Stück, das zart und anmutig vorgetragen, jedem Konzertprogramm zur Zierde gereichen wird.« Gl. [Ohm-Januschowsky], »Philharmonische Gesellschaft. Erster Mitglieder Konzert«, 2362.

²³ Januschowsky je zapisal: »Fräulein Böck trug mit seinem musikalischem Empfinden und zartem Ausdruck das Stimmungsbild ›Um Mitternacht‹ von Zöhrer«. Gl. [Ohm-Januschowsky], »Singerkonzert am 6. März 1914«, 351.

²⁴ *Bericht der Philharmon. Gesellschaft über das 200. Vereinsjahr vom 1. Oktober 1901 bis 30 September 1902*, 25.

²⁵ Ohm-Januschowsky je o skladbah zapisal: »geistvoll und originell ist der melodische Gedanke, der Ihnen zu Grunde liegt, fesselnde harmonische Wendung, rhythmische und dynamische Feinheiten erhöhen ihren Reiz.« Gl. [Ohm-Januschowsky], »Zwei lyrische Klavierstücke von Josef Zöhrer«, 484.

posebej.²⁶ Odlično oceno gre spet pripisati ustvarjalčevemu ugledu in po drugi strani tudi skromnemu številu skladb, ki so nastale na Slovenskem. V nasprotju s presežno oceno domačega ocenjevalca pa je bila ocena istih skladb v reviji *Neue Zeitschrift für Musik* bolj realna. Napisana je bila z drugačne perspektive, v luči primerjave podobnih klavirskih skladb salonskega značaja, ki so jih tedaj v velikem številu tiskale nemške založbe. Nepodpisani pisec (domnevno tedanji urednik revije, kasneje znani nemški muzikolog Arnold Schering) v Zöhrerjevih skladbah ne prepoznava nič novega, a prizna, da je skladatelj »všečno« zdužil Schumannov in Mendelssohnov način pisanja in je skladbe priporočal »tistim ljubiteljem glasbe, ki imajo radi melodijo v zgornjem glasu«. ²⁷ Isti pisec (Schering?) je v ciklusu valčkov v zbirki *Erinnerungen* prepoznal »dunajsko kri« (vpliv glasbe Johanna Straussa), a tudi »svežino« Zöhrerjevega glasbenega stavka.²⁸

Zöhrerjeve klavirske skladbe so bile vključene v starejše popise glasbene literature in glasbeno leksiko: *The Universal Handbook of Musical Literature* (1904–10)²⁹ in *Hugo Riemanns Musiklexikon* (1929)³⁰ ter v omenjeni Westerbyjev zgodovinski pregled klavirske glasbe *The History of Pianoforte Music* iz leta 1924. Čeprav se Westerby Zöhrerjevim skladbam (op. 23, 25 in 26) ne posveča podrobneje in jih tudi ne analizira, pa njegova kratka oznaka »spontaneous and refined« (neprišlo in rafinirano) odlično povzame bistvo Zöhrerjeve ustvarjalnosti.³¹

Razlogov, da Zöhrerjeve klavirske skladbe v kasnejšo pregledno glasbeno literaturo niso bile vključene, je več. Eden izmed njih je sprememba glasbenoestetske misli, ki je v 20. stoletju dajala prednost originalnosti in umetniški avtonomiji, torej nefunkcionalni

²⁶ Nepodpisani kritik je med drugim zapisal: »Die gründliche musikalische Bildung Zöhrers zeigt sich in der Harmonisierung in moderenem Stile, in der Beherrschung der Form, in dem eleganten Klaviersatze, seine hohe Begabung in dem melodischen Gehalte, dem köstlichen Inhalte jedes Stimmungsbildes, das Poesie und poetische Duft durchweht.« Gl. nepodpisano, »Neue Klavierkompositionen von Musikdirektor Josef Zöhrer«, 2166.

²⁷ Kritik je zapisal: »Die sechs ›Stimmungsbilder‹ teilen mit den vorigen den vorzüglichen Klaviersatz. Neues steht zwar nicht darin – der Stil ist ein Gemisch von Schumann-Mendelssohn – aber das Alte wird in gefälliger schmucker Form gegeben. Und damit sich bei jedem ›Bilde‹ auch etwas Schönes ›denken‹ lasse, ist jedes Mal ein poetisches Wörtlein als Titel drüber gesetzt. Schumanns ›Einsame Blumen‹ haben auf solche Weise Gefährtinnen in Zöhrers ›Verblühten Blumen‹ gefunden, während dieser andererseits ›Fernes Glück‹ ersehnt, jener schon ›Glücks genug‹ besitzt. Da außerdem ›Erste Begegnungen‹ und gewisse ›Geständnisse‹ auf Erden sich ohne wesentliche Unterschiede abzuwickeln pflegen, so war vorauszusehen, dass auch diesmal ein Abweichen von der Konvention nicht stattfinden würde. Immerhin werden Musikliebhaber, welche die ›Melodie‹ gern in der Oberstimme haben, auch in diesen Stücken auf ihre Kosten kommen und sich an mancher hübschen Klavierpointe weiden.« Gl. nepodpisano, »Kritischer Anzeiger«, 107.

²⁸ »Die ›Erinnerungen‹ bestehen aus einer Kollektion Walzern, die in der bekannten Joh. Strauss'schen Weise kontrastierend aneinander gereiht sind. Wiener Blut lebt in diesen kecken, frischen Weisen, die durchweg trefflichen Klaviersatz aufweisen und überall willkommen sein werden, wo zwei Spieler mit Temperament und etwas Fingerfertigkeit sich eine halbe Stunde lang ergötzlich unterhalten wollen.« Gl. *ibid.*

²⁹ Pazdírek, *Universal Handbook of Musical Literature*, 144.

³⁰ *Hugo Riemanns Musiklexikon*, 2085.

³¹ Westerby, *History of Piano Music*, 143.

glasbi.³² Skladbe številnih Schumannovih naslednikov, malih mojstrov, v pogledu ume-tniškega in slogovnega razvoja niso bile več zanimive, zato so bile takrat izključene iz zgodovinskih opazovanj. Med manj znanimi razlogi, da so bile Zöhrerjeve skladbe pozabljene, je najprej potrebno omeniti tudi nekdanjo distribucijo tiskanih izdaj. Ker so imele množično tiskane klavirske skladbe salonskega značaja prvenstveno potrošni namen – hkrati z razširjanjem prakse zasebnega muziciranja meščanov je naraščalo povpraševanje po novih, takrat modnih skladbah – so novoizdane skladbe z namenom zaslužka pri prodaji kupovale knjigarne. Tako je na primer osrednja ljubljanska knjigarna na Kongresnem trgu Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg v časopisu *Laibacher Zeitung* oktobra 1903 oglašala zbirki *Erinnerungen*, op. 20 in *Aus vergangenen Tagen*, op. 23 – »nove skladbe direktorja Filharmonične družbe Josefa Zöhrerja«. ³³ Po drugi strani pa konec 19. in v začetku 20. stoletja še ni bilo poskrbljeno za ohranjanje glasbenih tiskov. Neuspešno iskanje Zöhrerjevih skladb v arhivih nacionalne avstrijske in nemške knjižnice je odraz dejstva, da v omenjenem času načrtno zbiranje neknjižnega gradiva in muzikalij na ravni države še ni bila uveljavljena oziroma zakonsko določena praksa.

Bolj znano je, zakaj Zöhrerjev ustvarjalni prispevek ni bil vključen v glasbenozgodovinsko literaturo o glasbeni preteklosti na Slovenskem. Po političnem preobratu po prvi svetovni vojni je tu prevladalo protinemško duhovno ozračje. Poleg tega je po drugi svetovni vojni nastanek temeljnega zgodovinskega pregleda razvoja glasbene umetnosti na Slovenskem vodilo še iskanje slovenskih nacionalnih posebnosti in zasledovanje ume-tniškega razvoja, zaradi česar je bil raziskovalni interes usmerjen prvenstveno v prispevek slovenskih in pri nas delujočih čeških glasbenikov, prispevek avstrijskih in nemških glasbenikov pa je bil premalo upoštevan. Drugačen pogled na delovanje teh glasbenikov so spodbudila šele prizadevanja Primoža Kureta, ki se je zavzel za vključitev Zöhrerja v splošno slovensko leksiko³⁴ in opozoril tudi na njegove klavirske skladbe.³⁵

Zöhrerjeve skladbe v luči sočasne klavirske ustvarjalnosti na Slovenskem

Zöhrer, rojen na začetku štiridesetih let 19. stoletja, pripada generaciji Čajkovskega in Griega, generaciji glasbenikov, ki so delovali in ustvarjali v zrelem in poznem obdobju romantizma. Pomen Zöhrerjevih skladb se zdi zaradi specifičnih razmer geografskega prostora, v katerem so nastale, smiselno presojati v luči podobne klavirske ustvarjalnosti, ki je bila objavljena na prelomu 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Položaj tu nastale klavirske ustvarjalnosti v primeri z vokalno simptomatično odraža delež objavljenih klavirskih skladb: osrednja slovenska glasbena založba Glasbena matica je poleg številnih zborovskih skladb do konca stoletja dala natisniti le dvanajst klavirskih edicij,³⁶ v reviji *Glasbena zora*

³² Prim. Partsch, »Vergessene Komponisten«, 16.

³³ *Laibacher Zeitung*, 6. oktober 1903, 1957.

³⁴ Kuret, »Zöhrer, Josef«, 215; Kuret, »Zöhrer, Josef (1841–1916)«.

³⁵ V arhivu Radia Slovenija hranijo zvočne posnetke nekaterih Zöhrerjevih skladb, ki jih je na pobudo Primoža Kureta leta 1986 izvedla Zdenka Novak. Posnete so skladbe št. 2, 4, in 6 iz zbirke *Aus vergangenen Tagen*, skladbe iz zbirke *Lieder der Nacht* ter oba improptuja.

³⁶ Krstulović, »Bibliografija založbe Glasbena matica«, 1–10.

pa je bilo v dveh letnikih 1899 in 1900 med enainšedemdesetimi objavljenimi skladbami le osem napisanih za klavir.³⁷ Za slovenske glasbene razmere je pomenljivo dejstvo, da je bilo komponiranje klavirskih skladb bolj naključna kot pa stalna ustvarjalna praksa. Isto leto, kot sta izšli prvi Zöhrrerjevi skladbi (1898), je založba Glasbena matica izdala zvezek klavirskih skladb *Bledi spevi* pri nas delujočega glasbenika češkega rodu Karla Hoffmeistera.³⁸ Primerjava omenjenih skladb se zdi umestna, saj sta bila njuna avtorja v tistem času tudi najbolj izobražena glasbena učitelja klavirja ter dejavna poustvarjalca v Ljubljani. Skupno jima je bilo obvladovanje klavirske igre in tesna vez s klavirjem, oba sta torej komponirala ob klavirju. Primerjava skladb z enakim naslovom *Albumblatt* (Zöhrrer) in *Listek v albumu* (Hoffmeister) razkrije, da gre pri obeh za relativno preprosto klavirsko miniaturo, vendar je Hoffmeisterova komponirana bolj domiselno in z modernejšimi kompozicijskimi prijemi kot Zöhrrerjeva.

Z začetkom izhajanja revije *Novi akordi* leta 1901 so skladatelji tudi na Slovenskem dobili več priložnosti za objave klavirskih skladb, kar je razvidno iz kvantitativnega in kvalitativnega napredka. Med letoma 1901 in 1909 je uredniku revije uspelo zbrati in objaviti kar 91 klavirskih skladb (za klavir dvoročno) in 2 skladbi za klavir štiriročno,³⁹ kar je v primerjavi s skromnim številom prej natisnjenih klavirskih skladb vredno vsaj omeniti. Po številu objavljenih skladb (več kot pet) so izstopali Emil Adamič, Benjamin Ipavec, Julij Junek, Gojmir Krek, Josef Procházka in Risto Savin, a vsi navedeni (razen obeh čeških ustvarjalcev) so v slovenski glasbeni zavesti danes usidrani bolj kot ustvarjalci vokalne oziroma vokalno-instrumentalne glasbe. Med omenjenimi je pred nastopom Janka Ravnika⁴⁰ po obrtniški spretnosti izstopal Dvořákov učenec Josef Procházka.⁴¹ V času, ko sta bili natisnjeni zadnji Zöhrrerjevi skladbi v zbirki *Zwei Impromptus*, je bil v četrtem zvezku revije *Novi akordi* leta 1903 objavljen tudi Procházkov Impromptu št 2, v Es-duru, op. 4. Glede na izobrazbo in skladateljske namene lahko vnaprej pričakujemo,

³⁷ V dveh letnikih revije *Glasbena zora* so bile objavljene naslednje klavirske skladbe: *Sundečič Koračnica*, op. 41 in *Salonska mazurka*, op. 42 Frana Gerbiča, *Mazurka* in *Vila: salonska polka* Benjamina Ipavca, tri skladbe *Iz mojih pesmi* (št. 1, 4 in 5) Josefa Procházke ter *Nokturna* Julija Juneka.

³⁸ Karel Hoffmeister (1868–1952) je v Ljubljani deloval kot učitelj klavirja na šoli Glasbene matice in nastopal na društvenih koncertih med letoma 1891 in 1898. V založbi Glasbene matice so v tem času izšle naslednje njegove klavirske skladbe: *Rapsodija na slovenske narodne pesni*, op. 4 (1892), *Scherzo, intermezzo in valček za klavir*, op. 6 (1895) ter omenjena zbirka 8 miniaturnih *Bledi spevi* (1898), v Schwentnerjevi založbi pa je izšla še njegova melodrama za glas s klavirjem *Trije jahači* (1894). Gl. tudi Weiss, *Češki glasbeniki v 19. in na začetku 20. stoletja na Slovenskem*, 307–310.

³⁹ Glej popis skladb v: Moličnik, *Novi akordi*, 189–191.

⁴⁰ Kot piše Katarina Bogunović Hočevar, je »Ravnik nedvomno obljubljal novo poglavje klavirske tvornosti v domačem glasbenem prostoru.« Bogunović Hočevar, »Klavirska dela Janka Ravnika«, 58.

⁴¹ Josef Procházka (1874–1956) je med letoma 1898 in 1908 na šoli ljubljanske Glasbene matice poučeval klavir in nekaj časa kompozicijo ter nastopal na društvenih koncertih. Bolj kot njegove klavirske skladbe so pozornost slovenskih muzikologov doslej pritegnili Procházkovi samospevi na slovenska besedila. Gl. Weiss, »Josip Procházka«, 73–85; Weiss, *Češki glasbeniki v 19. in na začetku 20. stoletja na Slovenskem*, 310–327.

da kaže Procházkova skladba bogatejšo glasbeno invencijo, kar primerjava z Zöhrerjevo tudi potrdi. Procházka je svojo skladbo tako kot Zöhrer zasnoval sicer v tridelni pesemski obliki, že površna analiza pa kaže prepoznavne razlike v izboru glasbenih sredstev in ravnanju z njimi. Med njimi je potrebno izpostaviti bolj domiselno Procházkovo rabo ritmičnega elementa, ki bogati glasbeno teksturo in z akcenti ponekod ruši metrično členjenje skladbe. Bolj sodobna kot Zöhrerjeva je tudi gradnja melodije in harmonije, ki z zadržki, sicer neradikalno, zabriše tonalno jasnost. Tako kot Zöhrerjev je tudi Procházkov klavirski stavek plod veččega pianista in aktivnega poustvarjalca, kar razkrivajo tudi nekateri pianistični efekti.

Značilnosti in odlike Zöhrerjevih skladb lahko ob zaključku razprave strnemo v naslednjih opazkah: prvič, kljub eklekticizmu vsako skladbo odlikuje individualizirana glasbena ideja, rojena spontano iz avtorjevega večinoma melanholičnega občutja; drugič, glasbeni stavek ni sodoben, a ga odlikuje trdnost oblike, ki učinkovito podpira ekspresivno raven; tretjič, skladbe so komunikativne, v skladu s prevladujočim glasbenim okusom v njih dominira všečna melodična misel, a so hkrati komponirane prefinjeno in obrtniško spretno in zato kvalitetno izpolnjujejo svojo funkcijo; četrtoč, skladbe so plod tehnično verziranega pianista in umetniško občutljivega poustvarjalca ter kljub neambicioznosti skladateljevega namena zahtevajo upoštevanja vredno mero večšin klavirske igre in interpretacije. Čeprav ostajajo v slovenski glasbeni zgodovini Zöhrerjeve klavirske skladbe pozabljene, predstavljajo zaradi vsega navedenega upoštevanja vreden pianistični repertoar.

Priloga

Klavirske skladbe Josef Zöhrerja v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici

Zwei lyrische Klavierstücke, op. 15 (Leipzig: C. F. Kahnt Nachfolger, [1898])

1. Albumblatt
2. Romanze

Erinnerungen. Ein Tanz-Poëm für Pianoforte zu vier Händen, op. 20 (Leipzig: Fr. Kistner, [1903])

Baronin Berta von Winkler und Anna Weysser zugeeignet

Enleitung

1. Im Ländlertempo
2. Ziemlich schnell und lustig
3. Zierlich, mässig schnell
4. Rasch, vergnügt
5. Sehr Flott, mit keckem Humor
6. Schwermüthig
7. Sehr leicht, sorglos heiter
8. Sehr gemässigt
9. Sehr rasch
10. Langsam

Aus vergangenen Tagen. Sechs Stimmungsbilder für Pianoforte, op. 23 (Leipzig: Fr. Kistner, [1903])

1. Widmung

2. Erste begegnung

3. Geständnis

4. Motto: »Wohl kann die Brust den Schmerz verschlossen halten, / Doch stummes Glück erträgt die Seele nicht.« (Goethe)

5. Verblühte Blumen

6. Fernes Glück

Lieder der Nacht. Drei Stücke für Klavier, op. 25 (Leipzig: Fr. Kistner, [1904])

1. Um Mitternacht

2. Traumbild

3. Nächtliches Sinnen

Zwei Impromptus, op. 26 (Leipzig: Fr. Kistner, [1904])

1. Impromptu v G-duru

2. Impromptu v Es-duru

Glasbeni viri in literatura

GLASBENI VIRI

Zöhrer, Josef. *Zwei lyrische Klavierstücke*, op. 15. Leipzig: C. F. Kahnt Nachfolger, [1898].

———. *Erinnerungen. Ein Tanz-Poëm für Pianoforte zu vier Händen*, op. 20. Leipzig: Fr. Kistner, [1903].

———. *Aus vergangenen Tagen. Sechs Stimmungsbilder für Pianoforte*, op. 23. Leipzig: Fr. Kistner, [1903].

———. *Lieder der Nacht. Drei Stücke für Klavier*, op. 25. Leipzig: Fr. Kistner, [1904].

———. *Zwei Impromptus*, op. 26. Leipzig: Fr. Kistner, [1904].

LITERATURA

Arnfried, Edler, in Marianne Stielzel. »Klaviermusik«. V: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, 2. izd., uredil Ludwig Fincher, *Sachteil*, 5:347–418, Kassel: Bärenreiter; Stuttgart: Metzler, 1996.

Bogunović Hočevar, Katarina. »Klavirska dela Janka Ravnika, objavljena v Novih akordih«. *Muzikološki zbornik* 46, št. 2 (2010): 57–72. <https://doi.org/10.4312/mz.46.2.57-72>.

Caldwell, John, Christopher Maxim, Barbara Owen, Robert Winter, Susan Bradshaw in Martin Elste. »Keyboard Music«. V: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2. izd., ur. Stanley Sadie, 13:513–548. London: Macmillan, 2001.

Krstulović, Zoran. »Bibliografija založbe Glasbena matica«. *Naši zbori* 46, št. 6 (1994): 1–76.

Kuret, Primož. »Zöhrer, Josef«. V: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 15, uredila Alenka Dermastia. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.

———. »Zöhrer, Josef (1841–1916)«. V: *Slovenski biografski leksikon*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi871880/#slovenski-biografski-leksikon>.

- Moličnik, Simona. »*Ali slišite? Glasbena zora! Drami se!*«: *Novi akordi: zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo, 1901–1914*. Ljubljana: Slovenska matica ; Slovensko muzikološko društvo, 2006.
- Nepodpisano. »Concert Karinger«. *Laibacher Zeitung*, 29. april 1889.
- . »Konzert«. *Laibacher Zeitung*, 29. april 1862.
- . »Konzert«. *Laibacher Zeitung*, 15. november 1862.
- . »Kritischer Anzeiger. Zöhler, Josef. Erinnerungen. Ein Tanzpoem für Pianoforte zu vier Händen. Op. 20. – Leipzig. Fr. Kistner. — Aus vergangenen Tagen. 6 Stimmungsbilder für Pianoforte. 23. – Leipzig. Fr. Kistner«. *Neue Zeitschrift für Musik*, 3. februar 1904.
- . »Laibacher Plaudereien«. *Laibacher Zeitung*, 22. marec 1862.
- . »Neue Klavierkompositionen von Musikdirektor Josef Zöhler«. *Laibacher Zeitung*, 2. november 1903.
- [Ohm-Januschowsky,] J[ulius]. »Die philharmonische Gesellschaft in Laibach«. *Laibacher Zeitung*, 17. november 1897.
- . »Philharmonische Gesellschaft. Erster Kammermusikabend den 24. November«. *Laibacher Zeitung*, 26. november 1913.
- . »Philharmonische Gesellschaft. Erster Mitglieder Konzert am 13. November 1904«. *Laibacher Zeitung*, 16. november 1904.
- . »Singvereinskonzert am 6. März 1914«. *Laibacher Zeitung*, 11. marec 1914.
- . »Zwei lyrische Klavierstücke von Josef Zöhler«. *Laibacher Zeitung*, 18. marec 1898.
- Partsch, Erich Wolfgang. »Vergessene Komponisten: Gedanken zu einem rezeptionsgeschichtlichen Phänomen«. V: *Vergessene Komponisten des Biedermeier: Wissenschaftliche Tagung, 9. bis 11. Okt. 1998, Ruprechtshofen, N. Ö.*, uredila Andrea Harrandt in Erich Wolfgang Partsch, 13–30. Wiener Veröffentlichungen zur Musikwissenschaft 38. Tutzing: Hans Schneider, 2000.
- Pazdírek, Franz, ur. *The Universal Handbook of Musical Literature*. Zv. 32. Dunaj: Verlag des Universal Handbuch der Musikliteratur, Pazdírek, [1904–1910].
- Philharmonische Gesellschaft in Laibach. *Bericht der Philharmon. Gesellschaft über das 200. Vereinsjahr vom 1. Oktober 1901 bis 30. September 1902*. Ljubljana: Verlag der Philharmonischen Gesellschaft, 1902.
- . *Bericht der Philharmonischen Gesellschaft in Laibach über ihr 215. und 216. Vereinsjahr 1916/17 und 1917/18*. Ljubljana: Verlag der Philharmonischen Gesellschaft, 1917–1918.
- . *Dritter Jahres-Bericht der philharmonischen Gesellschaft in Laibach vom 1. Jänner 1865 bis letzten December 1865*. Ljubljana: Philharmonische Gesellschaft, 1865.
- . *Erster Jahres-Bericht der philharmonischen Gesellschaft in Laibach vom 19. Oktober 1862 bis letzten Dezember 1863*. Ljubljana: Philharmonische Gesellschaft, 1863.
- . *Siebenter und Achter Jahresbericht der philharmonischen Gesellschaft in Laibach*. Ljubljana: Philharmonische Gesellschaft, 1871.
- Riemann, Hugo. *Hugo Riemanns Musiklexikon*, 11. izd., uredil Alfred Einstein. Berlin: Max Hesses Verlag, 1929.

Verzeichniß und Clasisification der Schüler des Conservatoriums der Musik in Wien.

Dunaj: Gesellschaft der Musikfreunde, 1857.

Weiss, Jernej. *Češki glasbeniki v 19. in na začetku 20. stoletja na Slovenskem*. Maribor: Litera, 2012.

———. »Josip Procházka (1874–1956) kot »češko-slovenski« skladatelj samospevov«. *Muzikološki zbornik* 42, št. 2 (2006): 73–85.

Westerby, Herbert. *The History of Pianoforte Music*. London: Kegan Paul, Trench, Traubner, J. Curwen & Sons; New York: E. P. Dutton, 1924. <https://archive.org/details/historyofpianofo001505mbp>.

AUS VERGANGENEN TAGEN: THE FORGOTTEN PIANO COMPOSITIONS OF JOSEF ZÖHRER

Summary

Josef Zöhler (1841–1916) is one of the many forgotten *Kleinmeister* who wrote piano miniatures for private music-making along the lines established by Schumann. From 1862 onwards this Vienna-born and -educated musician worked in Ljubljana as a piano teacher at the school of the Philharmonische Gesellschaft, as a solo and chamber musician and after 1883 also as a conductor. Zöhler's compositional activity was closely entwined with his roles as a performer and pedagogue. His piano compositions *Zwei lyrische Klavierstücke* (1898), *Errinnerungen. Ein Tanz-Poëm für Pianoforte zu vier Händen*, op. 20 (1903), *Aus vergangenen Tagen. Sechs Stimmungsbilder für Pianoforte*, op. 23 (1903), *Lieder der Nacht. Drei Stücke für Klavier*, op. 25 (1904) and *Zwei Impromptus*, op. 26 (1904), which were printed by the Leipzig publishing houses Fr. Kahn (the first item) and Fr. Kistner, contain altogether thirteen piano miniatures and a set of ten short waltzes for four hands.

The main features of Zöhler's musical creativity may be summed up in the following observations: first, the compositions were created in close contact with the piano and are the product of a technically skilled pianist and artistically sensitive interpreter; second, despite their eclecticism all the pieces are marked by an individualised musical idea that spontaneously arises from the author's emotions, mostly of a melancholic character; third, the musical realisation has a solid form, which effectively supports the expressive dimension; fourth, the music is effective as a communication: in the foreground is an attractive melody, and the compositions serve their purpose well. Zöhler's piano compositions have recognisable musical characteristics. The central melodic idea is subtly supported by the other musical parameters (harmony, rhythm). The music observes the precepts of Romantic functional harmony, and the use of ternary form A B A¹ is easily identifiable. Lyricism is accentuated either by frequent repetitions or by deviations from strict repetition via audibly inconspicuous expansions and variations.

As can be inferred from reports in the newspapers *Laibacher Zeitung* and *Neue Zeitschrift für Musik*, Zöhler's compositions attracted notice and were well received on their release, a fact also confirmed by their subsequent mention in Westerby's historical overview of piano music entitled *The History of Pianoforte Music* (1924). Regarding the less well known reasons that caused Zöhler's compositions later to become forgotten, mention should first be made of the manner in which piano compositions of 'salon' character circulated in the past. Because of the absence of regulations that encouraged the collection and archiving of non-book material such as printed music literature, Zöhler's compositions are today absent from Austrian and German national libraries, while the central Slovenian National and University Library obtained them after the Second World War from various private collections. For obvious political reasons, as well as on account of the anti-German atmosphere that prevailed across Slovenian territory after the First World War in the new political entity of three South-Slavic nations, Zöhler's creative contribution has similarly been overlooked in Slovenian musical memory.